

Hollandsk landskab med flod

Tina Brandt Jespersen, Efterår 2000

"Hollandsk landskab med flod"¹ er malet af hollænderen Philips Koninck (1619-1688) i 1654. Det hænger pr. på Statens Museum for Kunst og har været i museets eje siden 1930. Maleriet er ca.² 1,3' 1,8 m - og teknikken er olie på lærred. Overfladen er krakeleret stort set over det hele, tydeligst i de lyse partier. Maleriet er omgivet af en bred guld-farvet træramme med diverse udskæringer. Af et lille skilt på rammen nederst i midten fremgår titel, kunsternavn og datering.

Beskrivelse

Genren er landskabsmaleri, og det fremstiller ikke nogen historie. Der er altså ingen ekphrasis eller litterær kilde at gengive. Derfor begynder jeg med den præ-ikonografiske³ beskrivelse. Billedet er opdelt horisontalt i to dele: Himmel og Jord.

Himlen udgør ca. 3/5 af maleriet Det er en overskyet himmel med mange store Cumulus-skyer -enkelte steder bryder et lille stykke blå himmel dog frem. Skyerne er forholdsvis lyse. Jorden viser et lettere bølgende marklandskab med enkeltstående træer og små grupper af træer placeret hist og pist. Forrest i billedets højre side er et blomstrende træ. De øvrige træer er grønne, men vi kan ikke se om det er stedsegrønne træer. Markerne er nøgne og på en af markerne ses et par ret store sten/klipper. Store dele af jorden ligger hen i skygge, men enkelte steder er der områder med lys. Vegetationen samt himlens udseende antyder at det sandsynligvis er tidligt forår.

To floder svinger ind i landskabet fra hver sin side (højre og venstre) i mellemgrunden, hvor de mødes og sammen løber bagud i billedet for at udmunde i havet: Hvor himmel og jord mødte er der en tynd stribe hav.

Der er et par huse i forgrund og mellemgrund; det forreste er en gård med et stakit, mens de øvrige huse er mere utydelige. Man fornemmer konturerne af en by med kirkespir i baggrunden -langt væk, ude ved havet.

To skikkelser - en mand og en kvinde - bevæger sig på en mark med retning mod højre - ud ad billedet Manden har et redskab over skulderen, mens kvinden bærer en bylt på hovedet.

Stemningen i billedet er ikke uvenlig, men giver dog indtryk af en barsk natur, hvor mennesket blot er en meget lille del af landskabet.

Formel analyse

Billedets overflade er præget af relativt store pastose penselstrøg: man kan se spor af pensels-hårene og dermed også af maleretningen. Det betyder også, at der er få detaljer.

Fx er de to skikkelser meget u-detaljerede, man fornemmer et redskab over skulderen, og man fornemmer et feminint svaj i holdningen hos den ene person, men går man tæt på, ser man at det faktisk kun er et enkelt strøg. Koninck ser i masser af farve og ikke i linjer. De enkelte objekter på markerne (træer og huse) har ingen konturer, og overgangen mellem fx nogle af husene og markerne er sløret, ligesom det er svært at se, hvor skikkelserne begynder og hvor landskabet slutter. Denne effekt skyldes dog ikke kun penselstrøgene, men også farvevalget, idet Koninck ikke nødvendigvis vælger andre (nye) farver til et objekt i landskabet. Denne **uklarhed**⁴ er med til at understrege billedets **maleriske**⁵ kvaliteter. Samtidigt giver kompositionen udtryk for stor bevægelse, hvilket understøtter ovenstående.

Rum

Der er ikke noget synligt forsvindingspunkt eller perspektiv, men der er en klar **dybde**⁶ i billedet, Flodernes løb skråt ind i billedet og deres forsvinden bagud definerer rummet som sammenhængende i modsætning til en række isolerede planer. Der skabes altså forbindelse mellem forgrund, mellemgrad og baggrund. Desuden benytter Koninck sig af en række andre rumskabende elementer. For det første er der en meget almindelig repoussoir effekt⁷ med det detaljerede træ ved klippen i forgrunden. Dernæst bliver træer og huse mindre i både størrelse (og virker derved som størrelses-gradienter) og demljeringsgrad for at markere forskel i afstanden til beskueren.

Endelig har lyset i billedet også en rumskabende effekt, idet både himmel og jord har bæltter af lys/mørke-forlob. Som det vil fremgå af næste afsnit er selve kompositionen også med til at skabe rum.

Komposition

Billedet er som for nævnt opdelt horisontalt i to dele. Den ene lys - den anden mørk. Der er ingen midterakse, idet billedet er asymmetrisk vertikalt - også på billedplanet. Det er en **åben** form⁸, hvor der ikke er nogen afslutning fortil.

Der er en del skrålinjer (diagonaler), som bevæger sig ind i billedet fra højre og venstre side både vertikalt og horisontalt. Linjer findes ved skygrupper, markerne og floderne: Markerne ligger som harlekin-tern, mens floden og markerne på den anden led tegner nogle fladere skrålinjer, som følges op af en enkelte linje i himlen. Forrest til højre går en næsten vertikal linje op gennem forgrundstræet. Resultatet er en masse linjer, som styrer beskuerens blik i forskellige retninger. Den horisontale opdeling er det første man får øje på, men derefter ledes blikket ind i den jordiske afdeling frem og tilbage i zig-zag - dels markernes: dels flodens svingninger. Der er altså stor bevægelse og dynamik i billedet. (Øjen)bevægelserne er dog ikke kun vandrette; netop fordi himlen udgør så stor en del af det samlede billede, tvinges blikket opad og Koninck opnår derved en bevægelse i 3 dimensioner.

Lys

Lyset i billedet er et naturligt ⁹ belysningslys fra himlen med solen som lyskilde. Der er dels et direkte lys (lume particulaire)¹⁰ fra hullerne med blå himmel, dels et almindeligt dagslys (lume universale) med solen gennem skyerne. Lyset falder ind i billedet skråt bagfra i venstre side, og der opstår derved en slags modlys-effekt nogle steder i billedet.

Lys og skygge ligger i "bælter" over markerne og floden med nogle områder oplyst af direkte sollys, mens andre ligger hen i skygge/almindeligt dagslys. Skyerne kaster slagskygger på jorden, men de enkelte huse, træer, mennesker kaster ingen slagskygger - undtaget de store sten på den forreste mark. De kaster skygger og det er på dem vi kan se, hvorfra lyset kommer. Lyset fokuserer på udvalgte områder i billedet. Dette indikerer **enhed**¹¹ i billedet - som modsætning til mangfoldighed, hvor alle objekter er lige vigtige.

Farve

Til at beskrive farvesætningen tager jeg udgangspunkt i den terminologi, der er beskrevet hos Godfredsen¹².

Den første iagttagelse jeg gjorde mig, var, at der tilsyneladende er stor kontrast mellem farvevalget til himmel og jord. Himlen er præget af lyse farver: hvid, lys rød (rød med hvid valør), lys grå. Dog er der enkelte steder nogle meget mørkegrå områder og et par steder er der helt blå himmel. Disse er de eneste steder, hvor Koninck bruger en klar mættet primærfarve - og det eneste sted, hvor blå forekommer.

Jorden er domineret af 2 mørke komplementær-farver: mørk grøn (grøn med sort valør) og rødbrun (rød med sort valør): Disse komplementær-farver går igen i en hvid valør: lys grøn og lys rød sammen med lys gul i de områder, der ligger i lys - fx huset i forgrunden med stenene på marken. Farverne bruges altså som lys: I overgangen mellem belyste og beskyttede dele skiftes fra én kulør til en anden. Floden slynger sig med sine lyse grå-violette farver ind i det mørke landskab, og har nok mere ⁴¹¹ tilfælles med himlens farvesætning end jordens, men flodens tilhørsforhold til jorden understreges ved følgende: Det ser ud som om hele himlen først er malet blå og hele jorden er malet brun. Derved opnår Koninck visse steder især i de lyse områder himmel og flod - at hans laserende strøg lader underfarven skinne igennem, og derfor har floden større tilhørsforhold til jorden end til himlen - man kan simpelthen se jordfarven nedenunder.

Der er brugt sort både som skygge-farve og som selvstændig lokal-farve ved fx grene.

Farvesætningen bruges til at modulere maleriets forskellige komponenter. Egen-skyggerne laves af andre farver - altså ikke lokal-farven og som udgangspunkt heller ikke af sort¹³ (dog lidt i nogle af dem). Fx er de store sten på markerne og skyerne moduleret ved hjælp af farve. Der er både lysegul, lyserødt og lysegrønt i stenene på deres solside og mørk grøn i deres skyggeside, og stenene er derfor et godt eksempel på at Koninck benytter sig af en optisk blanding for at opnå en bestemt farveeffekt, som bedst ses på afstand.

Farvernes psykologiske virkning

Ifølge Godtfredsen er brun en blandingsfarve og mangler selvstændig karakter. Den udtrykker ydmyghed og askese. Grøn er en jordisk farve, og eftersom billedets ene halvdel domineres af disse farver, giver farvesætningen udtryk for

et ydmygt jordisk liv med en lidt grumset himmel, hvor der dog tilsyneladende ER en klar blå ovenover det hele. Farvevalget er med til at slå den lidt barske stemning an, som jeg nævnte indledningsvis i den præ-ikonografiske beskrivelse.

Dette maleri indeholder alle 5 kendingstegn på at tilhøre Barokken i modsætning til Renæssancen ifølge Wölfflins terminologi, og billedet understøtter derved Wölfflins teori.

- 1 https://da.wikipedia.org/wiki/Fil:Hollandsk_panorama-landskab_med_en_flod.jpg
- 2 Pedro, pp. 98-151 og Wölfflin pp. 13-31 (pp. 41 -59 i kompendiet)
- 3 En præ-ikonogntisk beskrivelse er en opregning af rene former, deres gensidige relationer og deres ekspressive kvaliteter - herunder også atmosfæren i billedet. (Panofsky. p. 28 (p. 79 i kompendiet))
- 4 Wölfflins 5. begrebspar: Uklarhed - klarhed
- 5 Wölfflins 1. begrebspar: Det maleriske - det lineare
- 6 Wölfflins 2. begrebspar: Dybde - Flade
- 7 "...det store forgrundstræ er almindeligt i barokkens landskaber omkring 1600" (Godfredsen p. 71)
- 8 Wölfflins 3. begrebspar: Åben form - lukket form
- 9 Jf. Schönes definition p. 112 (p. 179 i kompendiet)
- 10 Leonardo da Vinci gengivet i Schöne p. 110 (p. 178 i kompendiet)
- 11 Wölfflins 4. begrebspar: Enhed - Mangfoldighed
- 12 Godfredsen, p 202
- 13 Det er altså hverken Albertis teknik med sort i lokalfarven eller Middelalderens teknik med den rene farve i skyggen. og lysere udgaver udgør lokalfarven og endnu lysere er højglans. Se Cennini, p. 67 og p. 104

Litteratur

- Lise Godfredsen: Billedets formsprog. Gad, Viborg 1989
- Cennino Cennini: Bogen om malerkunsten. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1996
- Erwin Panofsky: Billedkunst og fortolkning. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1983
- Michael Podro: The Critical History of Art. Yale University, 1982
- Wolfgang Schöne: Über das Licht in der Malerei. Gebr. Mann Verlag, Berlin 1951
- Heinrich Wölfflin: Kunstgeschichtliche Grundbegriffe, Forlag: NN, 1915